

23. HERALDICKÝ DOPIS.

Význam pečeti pro heraldiku. Příčina toho, proč z pečeti, pro období do počátku novověku základního to heraldického pramene, bylo dosud pro heraldiku vytěženo velmi málo, je táz jako toho, proč bylo málo těženo z pečeti vůbec - že není seznamu pečeti.

Pak dalším z velikých nedostatků dosavadní práce o pečetích tímto směrem je to, že z pečeti bylo těženo neprogramově, podle záliby jednotlivce: Jsou totiž pečeti některých osobností, rodů, měst a některých cechů i j. prostudovány zcela, jiné zůstaly dosud nepovšimnuty. Nebyl vytyčen ústřední a hlavní program bádání o znacích, pokud se týká jeho poměru k pečeti, totiž postupovat v bádání tak, aby jednotlivé jeho výsledky byly programovou částí celkové těžby z pečeti tohoto rázu.

Dále pečeti byly studovány převážně jen zběžně, nehluboce; autoři se spokojili většinou pouze tím, že z pečetního obrazu vytěžili, jaké bylo znakové znamení, blíže si znaku zde nevěšmajíce, vyjmajíc na př. několik pracovníků o pečetích a znacích jednotlivých měst, panovníků a málo jiných.

Dále bude badatel muset probádat obrazy u pečeti — někdy vedle jiných dokladů, mnohdykrát zpravovatelem budou jen pečetní obrazy — bude-li chtít prostudovat vývoj znaku nějakého rodu, města a j., neboť z ostatních pramenů často jen pečeti jsou uchovány v souvislé, nepřetržité řadě od středověku dodnes, všechny, jež byly v období tom zhotoveny, tím i znaky v jich obrazech, a tak také autentické doklady o vzhledu znaku i jeho proměnách. Jindy pečetní obraz umožní nynější vzhled toho či onoho znaku oprostít od nesprávných doplňků, jimiž byl znak neporozuměním průběhem času „obohacen“.

Že pečeti jako pramen byly i v tomto směru opomíjeny, dokazuje valně mnoho našich heraldických prací: Je příznačné, že mnoho studií tohoto druhu je doloženo reprodukcemi znaku, kresleného nebo jinak vytvořeného takřka výlučně ve stylu renesance či baroku, a to i ta studie, kde se pojednává o znaku v době gotické. Vysvětlení je nasnadě: Bylo použito předlohy z heraldické sbírky nebo jiného pramene novějšího původu, protože je snadno dostupná; znaky pak zde uložené jsou vytvořeny ve slohu renesančním nebo barokním. Použití soudobého materiálu sfragistického by se projevil tím, že by autor byl ovlivněn jeho částí z doby gotické: použit nebyl proto, že je nezkatalogisován, nepřehledný a tudíž získat z něho žádané, je valně obtížné i zdouhavé. — Dr. Frant. Beneš v díle *Význam pečeti pro bádání o minulosti* (Praha 1945).

Heraldika v tisku. Deník Karlovarské nár. noviny ozdobily své záhlaví znakem Karlových Varů. Je to vzorné použití městského znaku, jehož příkladem by se měly řídit i ostatní krajské listy. — Týdeník Svět v obrazech z 1. června otiskl na 1 straně velký znak Československé republiky. Týž list z 20. července uveřejnil článek „Falešně“ od J. Hlaváčka; článek je provázen reprodukcemi padělaných kreseb Alšových, z nichž jedna zobrazuje Svatého Jiří se štítem, na němž je svatojiřský kříž; na druhé kresbě je jezdec držící štít s pravoslavným křížem. — Věstník hl. m. Prahy má na obálce všech čísel znak hl. m. Prahy s přílbami, klenoty, krydlý, štítonoši a devisou. - V čísle 7 Věstníku z 14. července jsou uveřejněny fotografie z těžce postižené Staroměstské radnice. Na fotografiích je několik znaků. — Svět Sovětů z 29. června na str. 6 otiskl znak hl. města Prahy. — Květen z 20. července otiskl návrh V. Preissiga z r. 1940 na známky revoluční pošty československé; na známkách je vyobrazen český lev se slovenským štítem, an drtí v spárech haku kraje. — Z tisku neperiodického uvádíme publikaci Praga, v ruském

jazyku, od Ing. E. E. Čiríkova (Unie, Praha 1945); tento stručný průvodce Prahou obsahuje řadu krásných fotografií pražských budov, na nich četné znaky, na př. na Prašné bráně, na Karolinu.

Heraldický slabikář. Heraldický odbor J. s. č. r. vydal v červenci 1945 drobnou publikaci, nazvanou Heraldický slabikář, který napsali Dr. V. Palivec a J. Milde a který vyzdobil čtyřmi znaky Jiří A. Švengsbír. Knížka byla vydána nákladem pouhých 100 číslovaných výtisků, všechny jsou podepsány oběma autory i ilustrátorem, a svým rozsahem i úpravou (je tištěna na papíru ručně vyrobeném) má ráz bibliofilský. Heraldický slabikář jest určen jen pro členy Heraldického odboru, který jím jej věnuje jako členskou premii na rok 1945.

V úvodu k publikaci se praví: „Autoři knížky se domnívali, že při nynějším naprostém nedostatku české i jinojazyčné literatury znakové nejvíce se zavděčí heraldickým pracovníkům a přátelům heraldiky, sestaví-li pro ně výměry několika nejdůležitějších pojmů znakových a doprovodí-li je hlavními regulami heraldickými, aby tak vznikl drobný znakový slabikář, který by stručně odpovídal alespoň na nejzákladnější otázky, jež se heraldickému pracovníkovi, zejména začátečníkovi, nejčastěji naskytají. Látka, s výjimkou několika pojmů povšechných, byla omezena jen na hlavní předmět znakových studií, na znak samotný: vše ostatní, ač také patří do heraldiky (odznaky, značky, prapory, atd.), bylo pomínuto. Aby pak nebylo zapotřebí knížечku tak drobnou neúměrně zatížit rejstříkem, byla látka rozvržena podle hesel a hesla byla seřazena abecedně.“

Heraldický slabikář jest od roku 1941 zase první česká publikace z oboru heraldiky. Byť neveliká, přece snad je dobrou předzvěstí hojnější publikační činnosti znakové v svobodné Československé republice.

Nová vojenská vyznamenání. Dne 21. července 1945 se skončila lhůta pro podání soutěžních návrhů na tři nová vojenská vyznamenání. Je to vojenský velitelský řád Jana Žižky z Trocnova, vojenský řád gen. Milana R. Štefaníka a Jánošíkova medaile partyzánských bojovníků. Účelové určení těchto vyznamenání je dobře promyšleno, stejně tak názvy vyznamenání podle národních hrdinů. Nelze však souhlasit s tím, že Žižkovou a Štefaníkovou vyznamenání bylo nazváno řádem. Řád, jak již samo slovo praví, předpokládá organizaci; řád je společenství osob vázaných pevným řádem, a právě přijetí do řádu je vyznamenáním. Členství v řádu jest osvědčováno odznakem a někdy i řádovým krojem. V novějších dobách ovšem počalo zanikat povědomí o tom, že řády jsou sdružení osob, a pojem řád se nesprávně ztotožňoval s pojmem vyznamenání, a řádem se tak vyznamenával řádový odznak. K této nesprávné změně pojmů došlo ostatně i u řádu Bílého lva, který také není pravým řádem nejsa sdružením osob s určitou organizací. Heraldikové kromě toho mu mohou vytýkat nesprávný název: vždyť český lev je stříbrný a běl je jen náhradou heraldického stříbra. Mělo a má se tedy naše vyznamenání jmenovat Stříbrný lev a nikoli Bílý lev. Per parenthesis: Mállokterý řád má tak podrobné a zajímavé vypsání svého vzniku jako Bílý lev. Vděčíme za to zesnulému již Dr. Jiřímu St. Guthovi-Jarkovskému, řádovému referentu v kanceláři presidenta

Republiky, který v III. dílu svých pamětí, nazvaném „Na dvoře republikánském“ (Praha 1929) líčí do všech podrobností vznik a první počátky vyznamenání Bílého lva.

Stejně jako Bílý lev není pravým řádem, nebyl jím ani československý řád Sokola, založený za světové války Národní radou zahraniční pro příslušníky revoluční armády v Rusku, který již zanikl.

Je-li tedy zaváděno nové vyznamenání a je-li nazváno řád, pak nejprve má být opravdu založen řád, t. j. sdružení osob, má dostat svůj statut a má být určen řádový odznak, který dostane ten, kdo je vyznamenán přijetím do řádu. Není-li tu však úmysl založit skutečný řád, pak má být vyznamenání pojmenováno jinak, na př. čestný odznak, kříž, medaile (jako Revoluční nebo Jánošíkova), nebo pod.

V soutěžních podmínkách k Žižkovu řádu se praví, že „není-li řád nošen in natura, je vyjádřen stužkou“. Tu jest opět odchylka od řádových zvyklostí. Odznak Žižkova řádu není totiž zavěšen na stuze, nýbrž nosí se jen jako kovová hvězda bez závěsu na pravé hrudi, a proto nemůže jej stuha nahradit. Správné řešení je toto: Je-li jeho nositel v uniformě, bude jej nosit in natura, je-li v civilu a nechce-li nosit originální odznak, nahradí jej miniaturou. Stejná anomálie je stanovena pro první stupeň odznaku řádu Štefánikova. Snad by bylo možno při definitivním řešení odstranit tyto věcně neopodstatněné odchylky od vžitých zvyklostí.

Čas mezi rozepsáním soutěže a dobou, kdy se lhůta pro podání návrhů končila, byl značně krátký, což jistě nemohlo přispět k zvýšení úrovně podaných návrhů. A jistě by bylo prospělo, kdyby k pracím spojeným s rozepsáním soutěže, i do soutěžní poroty byl přizván alespoň jeden heraldický odborník, dobře obeznalý ve věcech řádových. — J. M.

Premie pro členy Heraldického odboru J. s. č. r.

Heraldický odbor vydal pro své členy jako premii na rok 1945 drobnou knížku, nazvanou Heraldický slabikář. Členové Heraldického odboru, kteří si premii dosud neodebrali, mohou tak učinit po předchozím telefonickém ohlášení u p. J. Milde, Praha XVI, Zborovská 16, tel. 407-08. Je třeba se vykázt potvrzenkou o zaplacení členského příspěvku na r. 1945. Členům mimopražským, pokud nemohou převzít premii osobně, budou knížky postupně rozesílány poštou.

Spojení všech historických spolků. Rada Heraldického odboru J. s. č. r. ve schůzi konané dne 30. července 1945 na návrh p. Karla J. Horáčka rozhodla zahájit akci s cílem vytvořit jednotnou ústřední organizaci všech spolků zabývajících se základními nebo pomocnými vědami historickými. Byly by to jednak spolky ryze historické, jednak spolky rodopisné, archeologické, numismatické a pod., a to v první etapě spolky pražské, v druhé etapě pak spolky z jiných míst naší vlasti. Jednotná organizace by měla ráz buď federace samostatných spolků nebo jediné společnosti s autonomními odbory, zabývajících se jednotlivými vědami historickými. V obou případech by bylo předpokladem, aby nejprve se sloučily spolky s cíli podobnými nebo totožnými, na př. spolky rodopisné a j.

Úspěch sjednocovací akce by znamenal vytvoření mohutné organizace s velkým počtem členů, se značným majetkem, s rozsáhlou knihovnou, s vlastními místnostmi a se stálým sekretariátem. Není pochyby, že taková organizace by se těšila plné podpoře veřejnosti.

Jednotlivé spolky byly již o akci informovány a požádány, aby oznámily, zda vyšlou své zástupce k první společné poradě, jež se bude konat pravděpodobně koncem října 1945. Historické spolky, které snad by dosud přímo vyzvány nebyly, prosíme, aby samy se přihlásily na adresu: J. Milde, Praha XVI-1118.

[Znaky na filigránech. Výrobci papíru označovali papír vyrobený ve svých papírnách filigrány čili vodními znameními nebo průsvítkami. Dějinami a vývojem filigránů českých papírem se zabýval František Zuman, který výsledky svých studií vydal v několika samostatných monografiích nákladem České akademie věd a umění a v řadě článků a pojednání, uveřejněných v různých časopisech.

Mnohé filigrány jsou heraldické. O nich se dá podle výzkumů Zumanových říci toto: Vývoj české heraldické vodní značky lze již sledovat od doby, kdy se filigrán u nás po prvé objevuje, t. j. od 16. století. V 16. století je filigrán malých rozměrů a je heraldicky nejdokonalejší. V 17. století nabývá průsvítka velkých rozměrů a nastává úpadek heraldického stylu, který se pak prohlubuje v 18. století, kdy však heraldických filigránů ubývá.

V 18. století je filigránem znak rodový, je-li majitelem papírny osoba nebo rod erbovní, jinak jsou to znaky městské (tak znak Starého a Nového Města Pražského), znak zemský nebo říšský. Heraldická kresba však není ryzí, tak erbovní znamení není položeno na štít, nýbrž na jakousi elipsu, jako je tomu u papírny Kinských v Chocni, neb u papírny Bubnovské v Zámberku; nebo jest erbovní znamení v dvojitěm oválu položeno na knížecí plášť, neuměle kreslený, jako u Kinských v Chocni; někdy jest erbovní znamení přímo na plášti. Místo krydel bývají podivně rozčleněné okraje kartuší a místo klenotů pouhé koruny neheraldických tvarů, prozrazujících nedostatek heraldického citění. Objevuje se český lev, který je heraldicky zvláště špatně vytvořen, i rakouský orel. U papíru dováženého do Uher bývá uherský zemský znak. Vyskytuje se i heraldická lilie, jež však označuje jen lepší jakost papíru.

V 19. století heraldické filigrány téměř mizí. Zůstává si ce francouzská lilie i znak uherský, ale znaky městské a rodové se objevují jen zřídka, stejně český znak zemský.

Heraldické filigrány jsou zajímavou součástí heraldiky. Mají svůj vlastní osobitý sluh a vyvíjejí se jako část celkového vývoje filigránů. Bylo by účelné sestavit seznam všech českých filigránů a podrobně si povšimnout jejich slohu a také jejich poměru k heraldickým vodním značkám zahraničních papíren. Heraldické průsvítky patří právě tak do heraldiky jako do dějin papíren, a přece žádný z našich heraldiků se dosud nepokusil o jejich zpracování. — J. Svátek.

Zvláštní úprava státního znaku. Státní nakladatelství vydalo počátkem r. 1939, ještě před okupací, formulář kolokvijních a jiných vysvědčení pro Karlovu universitu. Tyto formuláře, jichž se nyní opět užívá, jsou opatřeny zelenavým podtiskem, který kromě vkusného ornamentu zobrazuje střední znak Československé republiky v štítu tvaru řečeného španělský, k jehož polokruhověm dolnímu okraji je připojena polovina mezikruží s nápisem Republika československá. Tento nápis tedy pěkně nahrazuje stuhu s devisou, již se ovšem užívá jen u znaku velkého. Podtiskem je dále uprostřed dolního okraje formuláře vyobrazen signet Státního nakladatelství, jež tvoří český lev, který nese na hrudi slovenský štít, ale tvaru gotického, což jest u našeho státního znaku značně neobvyklé. Lev jest obtočen stuhou tvaru podkovy dole otevřeně a na ní je nápis Státní nakladatelství. Podobný signet je proveden černým tiskem v levém dolním rohu formuláře; tu se signet podobá razítku a slovenský štít má tvar španělský.

Ne každý historik musí být heraldikem, ale každý heraldik musí být historikem. — Prof. Dr. Václav Vojtíšek.